

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee 25 februari 2024
'Hoe lees je oude geschriften' – gelezen: Lukas 11, 37-54
Teksten Franck Ploum

1.

Religies en godsdienstige stromingen zijn sinds mensenheugenis van grote invloed op de manier waarop mensen naar dingen kijken, hoe ze met zaken omgaan en hoe ze reageren op elkaar. Deze gedragingen worden binnen de eigen groep gecultiveerd en doorgegeven in samenkomsten rond teksten en rituelen. Tempels, offerplaatsen, synagogen en kerken zijn de centrale en zichtbare tekens van wat de mensen binnen een bepaalde stroming of religie bindt.

Veelal gaan de teksten die gebruikt worden en die vaak de basis zijn voor gedragingen en rituelen terug op oude geschriften. Ze zijn doorgegeven, vaak mondeling, en later op schrift gesteld. Ze zijn vervolgens keer op keer overgeschreven en zo hebben ze de tand des tijds overleefd. Maar vooral zijn ze na eeuwen nog 'levend' omdat mensen van alle eeuwen erdoor geïnspireerd zijn geraakt en ze de moeite waard vonden om te lezen, ernaar te leven en ze door te geven aan een volgende generatie.

Tot zo ver niets aan de hand. Dat wil zeggen zolang we de wordingsgeschiedenis van de teksten voor ogen blijven houden. Ze zijn van generatie op generatie mondeling doorverteld en vervolgens opgeschreven en overgeschreven en weer overgeschreven. Dat betekent dus dat het eigenlijk ondenkbaar is dat de allereerste versie van een verhaal uit de oudheid precies hetzelfde is als de laatste. Vertellers lieten stukken weg en er kwamen stukken bij. Waarom: omdat ze het vertelden aan een bepaalde groep met een bepaald doel. Overschrijvers maakten schrijffouten. Of veranderden woorden omdat ze dat beter vinden passen. Of pasten hele alinea's aan, of voegden stukken toe en lieten stukken weg. En wat ze ook deden, om bepaalde teksten gewicht te geven, belangrijk te maken, ze plaatsen namen bij de teksten. En dan stond er ineens onder dat de tekst geschreven was door Paulus, door Augustinus.

2.

Nu zullen velen zeggen of denken: dat is vervalsing, of dat kun je toch niet doen met teksten. Maar dat is hedendaags denken. In de oudheid en tot aan de 16^e en 17^e eeuw was dat volstrekt normaal en gebruikelijk. Niemand vond dat vreemd. Er was een ander begrip van echtheid, authenticiteit, en auteursrecht kende men al helemaal niet. Een tekst had een functie en als en bekende naam die functie kon versterken of als een kleine aanpassing de functie kon vergroten dan achtte men dat geoorloofd.

En het gebeurt nog! 'Maak mij een instrument van uw vrede God' het beroemde gebed van Franciscus? Nee hoor, een tekst uit de 19^e eeuw en niet van Franciscus. En u kent vast de beroemde tekst van Nelson Mandela over dat we ons niet te klein moeten maken en voelen en dat we gemaakt zijn om te stralen? Die is helemaal niet van hem maar van Marianne Williamson. En de beroemde tekst over de het belang van de hoop van Vaclav Havel? Ook niet van hem, maar een compilatie van zijn uitspraken opgetekend door een biograaf. Toegeschreven teksten aan bekende personen waardoor ze draagkracht krijgen. Maar het werkt ook omdat we in de teksten uiteraard wel de persoon aan wie de tekst wordt toegeschreven kunnen herkennen. Ze zouden van deze persoon geweest kunnen zijn.

Waar gaat het dan wel mis met die oude teksten? Wanneer we de wordingsgeschiedenis van oude teksten vergeten of opzijzetten en er een universele waarheidsclaim op gaan leggen. Wanneer we de tekst zoals die nu voor ons ligt dichttimmeren en slechts langs één route uitlegbaar maken. Wanneer we teksten voor ons eigen karretje gaan spannen omwille van ons eigen belang, ons eigen gelijk, het behoud van onze eigen positie. Wanneer teksten uit de oudheid, en dus ook uit de bijbel in stenen waarheid gegoten worden dan worden het instrumenten om mensen de les te lezen, te kleineren, te

onderdrukken, klein te maken, ja zelfs worden het moordwapens in handen van machthebbers die in naam van de ene of de andere god ten strijde trekken tegen andere landen, volken, groepen.

4.

Teksten van honderden of zelfs duizenden jaren geleden vormen de basis van de oudste religies, waar ook jodendom en christendom toe behoren. Het lezen van die oude teksten luistert nauw en dat geldt meer nog voor afspraken, regels, of zelfs wetgeving die daarin is vastgelegd. Het gesprek daarover, of beter gezegd, de discussie hierover, is met regelmaat aan de orde in de verhalen die evangelisten over Jezus hebben geschreven.

Evangelieverhalen waar overigens ook heel wat redacties overheen zijn gegaan, en van diverse delen uit bijbelse evangelieverhalen hebben we verschillende versies. Bijvoorbeeld het bekende verhaal uit het evangelie van Johannes over de vrouw die gestenigd dreigde te worden. Dat was een los verhaal, ergens opgedoken en is pas in de 4^e of 5^e eeuw aan dit evangelie toegevoegd, omdat men het zo bij dit evangelie vond passen.

Zo'n discussie over wetgeving is ook in het verhaal van vandaag aan de orde. De reactie van Jezus aangaande de handelswijze van de sommige Farizeeërs en Thorageleerden is nogal heftig in een conflict dat slechts lijkt te gaan over wel of niet je handen wassen voorafgaand aan het eten. Dat moet betekenen dat het thema dat hier aan de orde is veel dieper gaat of breder is dan het wassen van je handen.

Jezus acht de reinheidsvoorschriften waarop mensen door Farizeeën en Thorageleerden worden vastgepind menselijke concepten en menselijke traditie die het zicht op de werkelijke leefregels van God in de weg staan. In zijn ogen gebruiken ze deze menselijke traditie om zelf niet te hoeven voldoen aan de werkelijke betekenis die de leefregels zoals de Thora die voorschrijft hebben of bedoelen.

Vanuit de Schriftteksten was er een traditie gegroeid waarin goederen opgedragen aan God, bestemd voor de offerdienst niet ten goede mochten komen aan mensen. Korban – een offergave behoorde enkel aan God toe. Nu waren er onder de Thorageleerden en Farizeeën mensen die deze menselijke regel gebruikten om niets van hun rijkdom te hoeven delen, zelfs niet met hun familie. Immers, hun hele leven als dienaar van de tempel was een offergave en daarmee hun bezit ook. Terwijl deze onreine praktijk gaande is, maken ze zich wel druk om de reinheid van hun handen en vooral de reinheid van de handen van anderen. Hun innerlijke onreinheid wordt verdoezeld door uiterlijke reinheidsrituelen.

Wat maak je je druk over wat van buiten komt en wat ben je weinig bezig met wat van uit je binnenste komt. Dat kan wel waar zijn, maar betekent dit dat dus alleen wat van binnenuit komt de mens onzuiver kan maken? Zijn er niet genoeg zaken die van buiten komen en toch ons hart raken? Die ons ondersteboven werpen, van stuk brengen, die ons beschadigen, of in ons agressie, boosheid en gevoelens van wraak oproepen? Hoeveel mensen die door de hel van huiselijk geweld of misbruik zijn gegaan worstelen niet precies met de vraag of ze nog wel de moeite waard zijn? Of ze er nog wel mogen zijn? Het kwaad is van buiten naar binnen geslopen, net zoals bij kinderen die systematisch en jarenlang gepest worden. Levenslang een worsteling met wie je bent en mag zijn, levenslang worstelen met wie wel en niet te vertrouwen is, levenslang de kwelling van rein en onrein. Alleen wat van binnen komt maakt onrein. Dat kan zo zijn, maar voor een slachtoffer is de keiharde realiteit dat je levenslang met die kwestie blijft rondlopen. En dat is geen simpele opgave.

Wat lijkt te gaan over een simpel iets als het wassen van je handen voor het eten, of voordat je de tempel binnengaat, is een verhaal over de diepste drijfveren van mensen om iets wel of niet te doen

en welke belangen of overwegingen daaraan ten grondslag liggen. Zijn de afwegingen en overwegingen zuiver, of onzuiver?

5.

Een tweede probleem dat Jezus met deze discussie aan de orde stelt is dat het hele systeem van reinheidswetten niet alleen personen verdeelt in rein en onrein, maar dat dit vergaande gevolgen heeft voor de wijze waarop mensen kunnen functioneren in de samenleving, kunnen deelnemen aan het sociale verkeer. De hele 'kerstboom' aan regelgeving sluit mensen binnen en sluit mensen uit: jij mag meedoen en jij niet.

De reinheidswetten zorgden voor een scherpe scheiding tussen groepen mensen. Het was een systeem van uitsluiting, van sociale klassen, van hebben en niet hebben, van kansen krijgen en geen kansen krijgen. De reinheidsvoorschriften creëerden een orde van onrecht. En dat terwijl ze ooit voortkwamen uit een orde van gerechtigheid, zoals de Thora die voorstond. In handen van mensen werden ze omgevormd en misvormd tot harteloze verdeel en heers modellen. 'Jullie overladden mensen met ondraaglijke lasten, maar je raakt ze zelf niet aan.

Jezus hoopt de focus en betekenis van reinheid en zuiverheid te verleggen van uiterlijkheden, van de letter van de wet, de letter van oude teksten, naar waar het werkelijk om gaat in die teksten: de diepste drijfveren van ieder mens en hoe daar dat gevecht met goed en kwaad, zuiver en onzuiver, rein en onrein gestreden wordt. De uitkomsten van dat gevecht bepalen of iets of iemand rein of onrein is.

Wie zich de sleutel van de kennis toe-eigent wordt een gevaar voor zichzelf, maar meer nog voor de mensen om hem of haar heen. Want met waarheid en de claim op de enige juiste uitlegtraditie in de hand worden bevrijdende teksten ondraaglijke last en knellende banden die geen ruimte van leven meer geven maar mensen beperken en gebukt doen gaan.

Met dat doel, lijkt mij, zijn oude teksten niet geschreven. Om die reden zijn ze niet doorgegeven van generatie op generatie. Maar wel opdat wij onszelf erin zouden kunnen herkennen en ze ons gedachten, woorden, richting zouden kunnen geven op onze weg door het leven en wat de bijbelse verhalen betreft vooral: opdat wij bevrijdt zouden worden van wat ondraaglijk is en zullen opstaan en leven en vooral ok dat wij elkaar zouden laten opstaan en tot leven wekken.

Dat het zo moge zijn.